

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975)

Af Hanne Roer

Forord: Dantes Odysseus

D'Arco Silvio Avalle (1920-2002) vil være bekendt for enhver, der har stiftet bekendtskab med italiensk litteraturvidenskab. Han bidrog til udviklingen af såvel tekstanalyse og semiotik som forskning i den ældre, romanske litteratur, især den italienske. Hans bestræbelser på at videnskabeliggøre litteraturhistorieskrivningen kommer tydeligt frem i f.eks. artikelsamlingen *Modelli semiologici nella Commedia di Dante* (1975), hvor den oversatte artikel er genoptrykt (opr. *Studi danteschi* XLIII 1966). Jeg har fundet artiklen værd at oversætte af hensyn til litteraturstuderende, oldtidskundskabsstuderende og filologer, da Avalle her viser, hvordan en bestemt litterær tradition, Odysseusstoffet, lever videre i middelalderen. Dertil kommer, at han anlægger en strukturel analysemetode med udgangspunkt i en bestemt narrativ typologi typisk for antik- og middelalderlitteratur, frem for en idealistisk eftersporing af "den antikke arv" i middelalderen.

Denne lidt skjulte polemik i artiklen kan siges at være mindre relevant i dag end i 1966, for nu er narratologiske studier af det homeriske stof blevet standard, som et hurtigt blik på *A New Companion to Homer* (1997) viser. Alligevel er metodiske overvejelser i forhold til noget så diffust som "den homeriske traditions efterliv" stadig på sin plads. Avalles tilgang udmærker sig ved at vise både rigdommen i Homerstoffet og sammenblandingen med fortællingerne om Alexander. Avalle opponerer ligeledes indirekte mod idealiserende fortolkninger af Dantes Odysseusepisode i *Inferno* XXVI, en af Komediens mest fejrede passager, som han vil befri for romantiske fejlfortolkninger. Pointen med artiklen er, at Dantes udformning af Homerstoffet bestemt er original, men ikke et resultat af en guddommelig indskydelse, et produkt af Dantes romantiske geni eller hvordan man nu end har tolket den berømte episode, men af en lang tradition for at blande fortællingerne om Alexander med de middelalderlige Troja-fortællinger (om det middelalderlige Troja-stof, se også Skaftø Jensen 2006).

Det er i *Inf.* XXVI, Dante og Vergil møder Odysseus, der sammen med Diomedes straffes dybt i helvede i kredsen af falske rådgivere. Dante ser en flamme, der deler sig i to, og Vergil kan oplyse ham om, at Odysseus og Diomedes er forenet i denne flamme, som straf for deres list med den trojanske hest. Dante "beder og beder og beder igen" om at måtte tale til dem (vv.65-6), men Vergil tager ordet, for Odysseus vil næppe kunne forstå Dantes tale, som han siger (hvad det så end skal betyde). Odysseus beretter nu om sin sidste rejse sammen med få overlevende, trofaste mænd. Den fandt vel at mærke sted efter den store omflakken i Middelhavet kendt fra Odysseen, for han fortsatte slet ikke hjem til Ithaca til den trofaste Penelope, faderen og sønnen: kærligheden til hjemmet formåede ikke at afholde ham fra et sidste vovestykke. Odysseus er ikke, som hos Homer, drevet af nostalgia, men af trangen til at udforske den kendte verdens grænser. Romantiske læsere har set en tidlig renæssancehelt i Dantes Odysseus, der sætter sig ud over religiøse normer for at erobre verden. Han er da også drevet af videbegær, men i en ganske middelalderlig version med klare undertoner af Aristoteles. Her kommer hele Odysseus' beretning om sin sidste rejse:

- gittò voce di fuori e disse: "Quando
mi dipartì da Circe, che sottrasse
me più d'un anno là presso a Gaeta,
prima che sì Enëa la nominasse,
nè dolcezza di figlio, nè la pieta
del vecchio padre, né 'l debito amore
lo qual dovea far Penelopè lieta,
vincer potero dentro di me l'ardore
ch'ì' ebbi del divenir del mondo esperto
e del vizi umani e del valore;
ma misi me per alto mare aperto
sol con un legno e con quella compagna
picciola da la qual non fui disertò.
L'un lito e l'altro vidi infin la Spagna,
Fin nel Morocco, e l'isola d'ì Sardi,

[- og endelig fik lyd: "Da jeg omsider
kom løs fra Kirke, der holdt mig tilbage
i mere end et år nær ved Gaëta
(som siden kaldtes sådan af Æneas),
Formåede hverken faderkærligheden,
Hensynet til min far, eller den kærlighed
Den trofaste Penélope fortjente,
At tøjle driften som jeg følte i mig
Efter at trænge dybt til bunds i verden
Og i hvad der er godt og ondt hos mennesket;
Og derfor drog jeg ud på åbne vande
Med kun et lille skib, og en besætning
Af de par stykker der endnu holdt ved mig.
Kyst efter kyst så jeg: mod vest lå Spanien,
Mod syd Marokko, og mod nord Sardinien

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

E l'altre che quel mare intorno bagna.
 Io e' compagni eravam vecchi e tardi
 Quando venimmo a quella foce stretta
 Dov'Ercule segnò li suoi riguardi
 Acciò che uom più oltre non si metta;
 Da la man destra mi lasciai Sibilia,
 Da l'altra già m'avea lasciata Setta.
 "O frati", dissi, "che per cento milia
 Perigli siete giunti a l'occidente,
 A questa tanto picciola vigilia
 D'i nostri sensi ch'è del rimanente
 Non vogliate negar l'esperienza,
 Di retro al sol, al mondo senza gente.
 Considerate la vostra semenza:
 Fatti non foste per viver come bruti,
 Ma per seguir virtute e canoscenza".
 Li miei compagni fec'io sì aguti,
 Con questa orazion picciola, al cammino,
 Che a pena poscia li avrei ritenuti;
 E volta nostra poppa nel mattino,
 De' remi facemmo ali al folle volo,
 Sempre acquistando dal lato mancino.
 Tutte le stella già dal altro polo
 Vede la notte, e 'l nostro tanto basso,
 Che non surgea fuor del marin suolo.
 Cinque volte raccessò e tante casso
 Lo lume era di sotto a la luna,
 Poi che 'ntrati eravam ne l'alto passo,
 Quando n'apparve una montagna, bruna
 Per la distanza, e parvemi alta tanto
 Quanto veduta non avea alcuna.
 Noi ci allegrammo, e tosto tornò in pianto;
 Ché de la nova terra un turbo naque
 E percosse del legno il primo canto.
 Tre volte il fè girar con tutte l'acque;
 A la quarta levar la poppa in suso
 E la prora ire in giù, come altrui piacque,
 Infin che 'l mar fu sovra noi richiuso".
 vv. 90-142

Og andre øer det hav skyller rundt om.
 Jeg og de andre var nu gamle, træge,
 Da vi omsider roed gennem strædet
 Hvor Herkules har sat to store søjler
 Som grænsetegn til advarsel for mennesket:
 På højre hånd lagde jeg Sevilla bag mig,
 mens Ceuta lå til venstre, langt mod agter.
 "I brødre," sagde jeg, "hundredtusind farer
 Har I lagt bag jer inden aftenlandet.
 Den lille korte stund hvor vores sanser
 Endnu er vågne: grib den! Lad os følge
 I solens kølvand mod en ny erfaring
 Der venter i den mennesketomme verden.
 Betænk det frø af hvilket I er spiret!
 For I blev ikke skabt som stumme bæster,
 Men til at søge dyd og kløgt og kundskab."
 Så stor en iver greb nu mine fæller
 Ved denne lille tale, at de ville
 Af sted med ét, og næppe lod sig standse.
 Med agterstavnen vendt mod morgenrøden
 Blev årerne til vinger, på den gale
 Og vilde færd, der stadig gik til venstre.
 Og natten så den anden polkreds' stjerner,
 Mens dem vi kendte sank mod horisonten
 Og dykked under havets flade bag os.
 Fem gange så vi månens underside
 Tage til og lyse, for dernæst at slukkes:
 Så længe sejled vi hen over dybet,
 Da vi omsider så et bjerg langt borte
 Der syntes mørkt i horisontens afstand
 Og større end jeg nogensinde før så.
 Vi jubled højt, men glæden blev til klage,
 For derfra kom en storm der ramte skibet
 Med voldsom kraft ret forfra, ind på stævnen:
 Tre gange drejed skib og hav tilsammen;
 Den fjerde gang blev agterstavnen løftet
 Og stævnen dykket, som en anden ville,
 Til havet atter lukked sig foroven".]

Således endte Odysseus' sidste rejse: en malstrøm sendt af Gud trækker hans skib og mænd ned. De finder derfor ikke ud af, at det brune bjerg er Purgatoriebjerget, der som det eneste bryder den sydlige halvkugles havoverflade. Smukt, uhyggeligt og tvetydigt: vi når at fatte sympati med den dristige Odysseus, der til slut straffes for sin galskab. Bemærk at rejsen kaldes "folle" [gal], hvilket netop er det adjektiv, dantefortælleren flere gange knytter til sin egen rejse i dødsrigerne. Der er en vis grad af identifikation med Odysseus fra fortællerens side, men rejsen fordømmes ikke desto mindre i sidste ende. Den amerikanske Danteforsker John Freccero har kaldt Dantes version af Odysseus' sidste rejse for en kristen omskrivning af den antikke fortælling. Sandt nok, men som Avalles artikel har påvist, var man i hele middelalderen, det vil sige lang tid før Dante, optaget af ideen om en sidste rejse, som Odysseus skulle have foretaget efter hjemkomsten til Ithaca (eller i stedet for en hjemkomst, som hos Dante).

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

Frecceros artikel kan læses i antologien *Odysseus/Ulysses* (1991), hvor Odysseus-figuren efterspores i vestlig litteratur (et tidligere beslægtet studie er Stanford 1954). En række komplekse spørgsmål er samlet i Odysseus-figuren, der er blevet et intertekstuel referencepunkt i vestlig litteratur. Når man giver sig i kast med at fortolke Dantes *Odysseus*, Joyces *Ulysses* (første gang udgivet i 1921) eller Derek Walcotts *Omeros* (1990), for at tage blot nogle få eksempler, genfinder man en række temaer: temaer som rejsen, eksilet, renselsen (de mange bade hos Homer, Leopold Blooms sæbe i *Ulysses* etc), og modsætninger som fader-søn, hjemme-ude, græsk/ vestlig-barbarisk, mand-kvinde og liv-død. Trods tematiske ligheder og forskelle er der grundlæggende litterære egenskaber, der adskiller værkerne fra hinanden. Det er blandt andet genren, for hvor Odysseen er et epos med alt, hvad det indebærer (kompositionsmønstre som ring- og spejlkomposition, panhellenisme og oral tradition), er Dantes tekst angiveligt en komedie (fordi den ender godt og er skrevet på folkesproget!). Dermed markerer Dante sig fra Vergil, som han ofte nok, men ikke uden skjult kritik, roser som sin "fader". Man har diskuteret om Walcotts *Omeros* er et caribisk epos, for hvis svaret er ja, er det da ikke blot endnu et udtryk for vestlig kulturimperialisme? Walcott er en af de nyeste og mest spændende gendigtninger af homerstoffet, der minder os om genren, kompositionen og det stilistiskes betydning for et litterært værk. Alt dette skriver Avalle dog ikke om, for han bruger den etnologiske tilgang, eller etno-narratologiske tilgang, som vi kender fra Parrys studier af oral litteratur, Propps analyser af russiske eventyr og til dels fra Todorovs strukturelle tilgang til den fantastiske fortælling. Som et første skridt til at forstå litteraturens veje gennem århundrederne er den uomgængelig.

Tak til lektor George Hinge for hjælp til de græske bogstaver og til lektor Leonardo Cecchini for at have hjulpet med et par mere end almindeligt knudrede steder (eventuelle resterende unøjagtigheder er naturligvis mit ansvar!). Avalle skriver et elaboreret, højakademisk italiensk, hvilket jeg har forsøgt at bevare i oversættelsen.

Litteratur:

Aarseth, A.: *Episke strukturer*. Universitetsforlaget, Bergen 1976

Alighieri, Dante: *La divina Commedia*. A cura di A. M. Chiavacci Leonardi. Udkom først 1991-97, genoptrykt flere gange.

-----: *Dantes Guddommelige Komedie*. På danske vers af Ole Meyer. Gyldendals bogklubber 2000.

Avalle, D. S.: "L'ultimo viaggio di Ulisse" i *Modelli semiologici nella Commedia di Dante*. Studi Bompiani, Milano 1975

Balling, H.: *From Homer to Hypertext*. *Studies in Narrative, Literature and Media*. Edited by H. Balling & A. Klinkby Madsen. University Press of Southern Denmark, Odense 2002

Bloom, H.: *Odysseus/Ulysses*. Edited with an introduction by Harold Bloom. Chelsea House Publishers, USA 1991

Breminger, A. & Brogan, T.V.F. (eds): *Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Princeton University Press, Princeton N.J. 1993

Henriksen, L.: *Ambition & Anxiety: the Cantos and Omeros as twentieth-century epics*. Ph.d.-afhandling, København, Det humanistiske fakultet 2001. Kan lånes på Det kongelige Bibliotek

Joyce, J.: *Ulysses*. Edited with an Introduction and Notes by Jeri Johnson. Oxford University Press, Oxford-New York 1993 (den bedste, nyere udgave, udgivet i World Classics Series)

Joyce, J.: *Ulysses*. Oversat af Mogens Boisen (1980-oversættelsen med revisioner af Bent Wiberg). Gyldendal 2002

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

Morris, I.: A New Companion to Homer. Edited by Ian Morris and Barry Powell. Brill, Leiden-New York-Köln 1997

Parry, M.: The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry (ed. A. Parry). Oxford 1971

Propp, V. J. : Morphology of the folktale by V. Propp; translated by Laurence Scott with an introduction by Svatava Pirkova-Jakobson; ed. and revised with a preface by Louis A. Wagner. University of Texas Press, Austin 2008 (revideret udgave af den første engelske oversættelse fra 1958; den russiske original er fra 1928)

Stanford, W.B.: The Ulysses Theme: A Study in the adaptability of a traditional hero. Basil Blackwell, Oxford 1954.

Todorov, T.: Den fantastiske litteratur. Oversat af J. Gejel (fransk originaltekst 1970). Klim, Århus 1989

Walcott, D.: Omeros. Farar Straus Giroux, New York 1990.

Walcott, D.: Havet er historien. Digte i udvalg. På dansk ved Bo Green Jensen. Samleren 1993.

Wehrli, M.: Allgemeine Literaturwissenschaft. Wissenschaftliche Forschungsberichte, Bern 1951

D'Arco Silvio Avalle: Odysseus' sidste rejse

1.

Hic sane Ulixes, filius Laertae, Penelopae maritus fuit. qui filios habuit Telemachum ex Penelope, ex Circe vero Telegonum, a quo etiam inscio, cum is ipse patrem quaereret, occisus est. huic Ulixi primus Nicomachus pictor pilleo caput texisse fertur. huius post Iliense bellum errores Homerus notos omnibus fecit. de hoc quoque alia fabula narratur. nam cum Ithacam post errores fuisset reversus, invenisse Pana fertur in penetibus suis, qui dicitur ex Penelope et procis omnibus natus, sicut ipsum nomen Pan videtur declarare; quamquam alii hunc de Mercurio, qui in hircum mutatus cum Penelope concubuerat, natum ferunt. sed Ulixes, posteaquam deformem puerum vidit, fugisse dicitur in errores. necatur autem vel senectute vel Telegoni manu aculeo marinae beluae extinctus. dicitur enim cum continuo fugeret, a Minerva in equum mutatus.

[Denne Odysseus, søn af Laertes, blev da ægtemand til Penelope. Han fik to sønner, Telemachos med Penelope og Telegonos med Circe; han blev dræbt af Telegonos, der var uvidende om, at han netop var den fader, han ledte efter. Det siges, at maleren Nicomachus var den første, der malede ham med en romersk hue på hovedet. Homer gjorde Odysseus' eventyr efter den trojanske krig kendt for alle. Der fortælles også andre historier om ham. Således siges det, at da han efter sine eventyrlige rejser vendte tilbage til Ithaca, fandt han Pan i sit hus, angiveligt født som resultatet af en parring mellem Penelope og alle bejlerne, og det synes selve navnet Pan at bevise. Andre hævder dog, at Pan er født af Mercur, der i skikkelse af en ged skulle have forenet sig med Penelope. Desuden fortæller man, at Odysseus efter at have set det lille uhyre skulle være flygtet ud på nye rejser og eventyr. Odysseus dør til sidst, enten af alderdom eller for Telegonos' hånd; han skulle have dræbt ham med et skarpt ben fra et søuhyre. Man siger desuden, at han under sin flugt blev forvandlet til en hest af Minerva.]

I denne kommentar til anden sang af Æneiden, v. 44, opremser Servius nogle af de hypoteser om Odysseus', død der allerede var opstået i en tidligere epoke. I skolerne debatterede man - sammen med andre tæt relaterede emner - spørgsmålet (se A. Hartmann, 1917) om, hvorvidt Odysseus udelukkende havde rejst i den kendte verden, som Aristarch mente, eller også uden for den, som Krates hævdede i modsætning hertil. Som det

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

er blevet vist af W. B. Stanford i hans omfattende studie over Odysseus-temaet (1954), opstod dette spørgsmål pga. de obskure og tvetydige ord, hvormed Teiresias forudsiger heltens fremtid i 11. sang af Odysseen, mere præcist betoningen af en ikke nærmere specificeret $\theta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\varsigma \acute{\epsilon}\xi \acute{\alpha}\lambda\acute{o}\varsigma$ [død fra havet]. Denne forklaring udelukker naturligvis ikke, at de stadig flere gætterier herom ikke skulle skyldes selve Odysseus' karakter, om nogen en kontroversiel person, og det såvel i det offentlige som i det private liv $\neg$ det er kun naturligt, at der opstod de mest forskelligartede legender og indbyrdes modstridende bedømmelser af ham. Set i dette perspektiv virker det meget sandsynligt, at ophobningen af varianter ikke er tegn på en filologisk frustration, men snarere på en fornemmelse - ganske reel at dømme efter diskussionerne i denne forbindelse - af at Homer ikke har sagt hele sandheden. Måske har man ikke fremhævet med tilstrækkelig styrke, at spørgsmålet fik en egen, omend begrænset, videre litterær skæbne i den latinske verden, begyndende med Tibul (Pan. Mess., 79-81):

Atque haec seu nostras inter sunt cognita terras,
fabula sive novum dedit his erroribus orbem,
sit labor illius, tua dum facundia maior...

[Desuden, hvad enten disse eventyr fandt sted i vores verden, eller legenden har placeret hans rejser i en anden verden...]

hvor det er blevet et topisk billede på et uløseligt problem, eller værre endnu, et unyttigt hårløveri. Aulus Gellius opremser f.eks. blandt sine "mera miracula" nogle lærde småspørgsmål fra en bog, som han havde lånt af en bekendt og brugte efter eget behov i Noctes; blandt disse spørgsmålet "utrum $\acute{\epsilon}\nu \tau\eta \acute{\epsilon}\sigma\omega \theta\alpha\lambda\acute{\alpha}\sigma\sigma\eta$ Ulixes erravit κατ' $\text{Α}ρ\iota\sigma\tau\alpha\rho\chi\omicron\nu\alpha\nu \acute{\epsilon}\nu \tau\eta \acute{\epsilon}\xi\omega \kappa\alpha\tau\grave{\alpha} \text{Κ}ρ\acute{\alpha}\tau\eta\tau\alpha$ " (Noc. Att., XIV, vi, 3) [om Odysseus rejste i det indre hav, som ifølge Aristarch, eller i det ydre, ifølge Krates]. Seneca lægger på sin side ikke skjul på en vis kedsomhed overfor en sådan nysgerrighed, "non vacat audire, utrum inter Italiam et Siciliam iactatus sit an extra notum nobis orbem, neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus" (Ep. ad Luc., 88, 7) [det er ikke umagen værd at høre på, om hvorvidt (Odysseus) var blevet smidt ud (i havet) mellem Italien og Sicilien, eller uden for den af os kendte verden, for der kan faktisk ikke have fundet så lange rejser sted i et så begrænset område], og han slår præcist ned på fortællingens "morale", de åndelige "vildfarelser" og "stormvejr". Helt forskellig er Dantes position; nok har fortællingen eller "materien", for at bruge Chrétien de Troyes' terminologi, en "mening", men det indtryk, som en første fri læsning af historien efterlader, er, at digteren har opereret for "materien" og overladt læseren den opgave at - om nødvendigt - vælge mellem de forskellige "meninger", bogstavelig, moralsk, allegorisk, anagogisk (en lejlighed, som næsten ingen har forsømt at udnytte, lige fra de ældste kommentatorer). Kort sagt udspringer Dantes fortælling om Odysseus' sidste rejse af denne modsatte holdning; man må ikke glemme, at Dante, i øjeblikke af den største isolation, ikke alene er filosof, men også, og især, digter. Og selv hvis Dante virkelig har opfundet den begivenhed, der fortælles i sangen, "propter aliquod propositum ostendendum", som Benvenuto da Imola påstår, må man nødvendigvis anerkende, at passionen for "materien" var så stærk, at den har sat en sådan "hensigt" (propositum) i anden række, hvad blandt andet de tilbagevendende diskussioner om fortællingens sande "mening" beviser.

2.

Dante besluttede sig altså for, i anden del af Inf. XXVI, at svare på det spørgsmål, som Servius havde ladet svæve i sin kommentar - som Dante udmærket kendte - til det største værk af Dantes mester: hvor og hvordan døde Odysseus. Og det valg som Dante foretog mellem de mange mulige løsninger:

- ma l'un di voi dica
dove, per lui, perduto a morir gissi
(vv. 83-4)

[- og lad én af jer fortælle
hvordan han først fór vild, og siden døde]

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

står i åbenlys modsætning til den folkesproglige tradition (f.eks. Guido delle Colonne), men er hverken tilfældigt eller grundet i uvidenhed; det følger derimod, som vi skal se, af en præcis plan, som modsvares af andre ikke mindre højpoetiske steder, som f.eks. episoden med Buonconte, der er inspireret af den samme, eksplicitte passion for, hvad man kunne definere som det "roman-ske" (uden at det udelukker de sekundære "meninger", de metalitterære). Som det allerede flere gange er blevet bemærket, nærer legender og fortællinger sig ofte ved hovedpersonens mystiske forsvinden. Ikke så få helte har skaffet sig deres berømmelse ved et gådefulde endeligt (husk f.eks. - på et andet plan - den besværlige søgen efter Manfreds lig efter slaget ved Benevento, om ikke andet for at undgå misforståelser...), og den folkelige fantasi udfolder sig med forkærlighed på de områder, der ligger i skygge, og over kontroversielle detaljer. Dette er altså ét af de motiver, der først og fremmest får én til at glæde sig over Dantes narrative inspiration, og som man som sagt genfinder identisk i episoden med Buonconte, hvor fortællingen om dennes død udløses af et tilsvarende spørgsmål:

Qual forza o qual ventura
ti traviò sì fuor di Campaldino,
che non si seppe mai tua sepultura?
(Purg. V 91-3)

[Hvad drev dig dog så langt bort
fra Campaldino, at din grav er ukendt?
Var det tilfældigt, eller nogens gerning?]

Denne iagttagelse indebærer ikke, at man i legenden skal se et indskud uden sammenhæng med resten eller et ideologisk tomrum. Det at sprænge de biografiske grænser for en "hemmelighed bragt med i graven", det at vise i al klarhed en række detaljer ved en usædvanlig begivenhed (Francesca, Ugolino, Manfredi, etc.) og frem for alt det at gennemtrænge dødens mysterium - det mest private øjeblik, men ikke af den grund, i den middelalderlige fantasi, mindre højtideligt og eksemplarisk for menneskelivet - er for Dante udtryk for en kunstnerisk moral og frembyder samtidig det bedste middel til at afprøve personernes sandhed. Teknikken består som oftest i at interviewe, hvis man kan sige det sådan, hovedpersonen i en begivenhed og fra selve dennes levende stemme høre den autentiske version af en episode - også en slibrig - der har begejstret hans samtidiges nysgerrighed, hang til sladder eller, mere generelt, smag for det eventyrlige. Dante nærer sig ved krøniker, men hans krøniker strejfer mere end en gang det evige. I den henseende adskiller fortællingen om Odysseus sig da ikke fra andre i samme genre og bør for så vidt læses og fortolkes i lyset af hans mere inderlige, bevidste og strenge fortællerkald (som også kan være en "hjemlig" slags, den som findes i de fortællinger han - blot for at forstå os ret - fabulerer over i Paradiset XV, men ikke kun der, som vi skal se).

3.

"Faret vild"! Bemærk dette ord - skriver RAJNA, 1920, p. 224 -, som næsten må siges at være "teknisk" i prosaromanerne om Det Runde Bord og har sit modstykke i "Queste" ("Quête"), italiensk "Inchiestra", spansk-portugisisk "Demande". Denne "Quête" - ligesom den i "Saint Graal" - iværksættes af berømte riddere, også kronede hoveder, som efter at have begivet sig ud på eventyr og trængt ind i dybe skove ikke længere kan efterspores, og som man frygter eller tror - dette bemærker man også hos Dante - døde. På denne måde farer Arthur, Meliadus, Lancelot og Galvano vild og bliver til genstande for "Quêtes", i Tristan og i Lancelot [...]."

Det er kun en sådan stædig læser med "næse" og ekspertise vedrørende stoffet for den middelalderlige romance (og epik), der ud af den strengt teologiske og opbyggelige kontekst for Dantes poesi kan isolere en så præcis kulturel forudsætning. Dette tekniske ord findes som bekendt ikke isoleret i Dantes digt, men det modsvares af lignende termer, og endnu vigtigere, af forbindelser med analoge situationer, som for eksempel verbet "abbandonarsi" i Inf. II (v. 34) - se Fatti dei Romani, i Riccardianos folkesproglige udgave: "Da ora inanzi m'abbandono e metto in aventura" [Fra da af hengav jeg mig og begav mig på eventyr] - ; men det betyder ikke, at henvisningen er

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

mindre værdifuld for en eventuel kulturel lokalisering af fablen ("fortællingen") om Ulysses, især hvis man husker indholdet i disse og andre nært beslægtede tekster, hvor det også er et spørgsmål om "eventyr" og helte, der er blevet kyndige som følge af deres dristighed. For det drejer sig uden tvivl om en mirakuløs "opfindelse" fra Dantes side, men denne er helt - og heri ligger vigtigheden af Rajnas forslag - konstrueret ud fra hovedtrækkene i et motiv (makrotegn), der, som vi skal se, af natur er grundlæggende litterært, men alligevel har træk, der henviser til usædvanligt arkaiske erfaringer.

Rajnas forslag indebar virkelig en fornyende holdning, der implicit betød en forskydning af "kilde"-problemet (der aldrig er blevet løst pga. det notoriske fravær af Dantes fortælling i den foregående tradition knyttet til Ulysses) ved at overføre "materien" til et motivisk plan, hvilket har vist sig frugtbart i så mange andre henseender. Dette er blevet bemærket af nogle læsere (f.eks. F. Forti, 1965, p. 516, som vi skylder nogle ganske vedkommende iagttagelser over "romance-farvningen af Odysseus' rejser", det vil sige Dantes Odysseus), der har benyttet sig af den, naturligvis ud fra de begrænsede muligheder i Rajnas flygtige bemærkning, til at nedtone den rigide, eksegetiske teleologisme i Dantekritikken, mest følelig i metodespørgsmålene, som de er stillet i brevet til Cangrande della Scala.

Hermed ikke sagt at denne Dantekritik ikke for egen regning ville være kommet frem til en lignende konklusion, hvorved den ville have opnået at erstatte det allerede lukkede kilde-spørgsmål med en motivanalyse relateret til andre beslægtede steder eller situationer. Der er dog en forskel, for så vidt som Rajnas påvisning for de første kritikere har en konkret teknisk rækkevidde, også ud over de umiddelbare indsigter, og giver flere stikord til en undersøgelse af appliceret litterær fænomenologi; for den omtalte Dantekritik derimod, har ordet "motiv", eller mere vagt "tema", en uhyre almen betydning og tjener udelukkende til at retfærdiggøre affinitet, eller omvendt, ideologiske modsætninger hinsides enhver specifik formel forbindelse (dog ikke baseret på - bortset fra improviserede løsninger - en systematisk analyse af fakta). Det skal siges, som en foreløbig tese, at i middelalderkulturen har ethvert "motiv", netop i det omfang det er sakraliseret af en lang litterær tradition, et eget præcist kompositorisk skema (pattern) og respekterer bestemte kompositoriske love, ikke forskelligt fra f.eks. de typer af fortællinger eller eventyr som dem (de såkaldt "magiske") Vladimir Ja. Propp (1928) har studeret.

Heri ligger der en fare for at anvende for brede definitioner. For at blive inden for vores felt, når man taler (som A. Micha gør, 1966, p. 785, angående Chrétien, men ikke blot om ham) om et "thème du pays inconnu, sollicitation à une aventure, qui sera pour le héros, à degrés divers, une revelation" [tema over det ukendte land, opfordring til et eventyr, der for helten bliver til en åbenbaring, i forskellige grader], er det åbenlyst at man her føler sig autoriseret til at sætte Odysseus' rejse på samme niveau som f.eks. Æneas' (som det allerede er sket), Paulus' og Dantes egen rejse, udelukkende fordi de har visse "delkomponenter" til fælles, f.eks. rejsen til det hinsides, som det er "follia" [galskab] (se Inf. II 35, VIII 91, XXVI 125 og Par. XXVII 83) at sætte ud på uden guddommelig hjælp - dog uden på dette grundlag at udvikle en forskellig morale til slut.

Fremgangsmåden er i sig selv legitim, må man sige, og finder desuden en lingvistisk sanktion i den brug, som Dante gør i passager, der i det væsentlige er ens, som netop i Inf. II (Dante) og Inf. XXVI (Odysseus), af det samme adjektiv "folle" [gal]. Dante frygter at hans valfart skal være gal (v. 35), og gal er på den anden side Odysseus' flugt (v. 125); fortolkningen ("meningen") af adjektivet i den anden passage kan altså kun stamme fra den måde, den bliver brugt på i den første (og det har Dante været bevidst om, må man indrømme) - men det er dog tvivlsomt om fablens narrative struktur ("materien"), som er det vigtigste fra et teknisk-litterært synspunkt, virkelig er en så irrelevant genstand for undersøgelse, at den ikke bør tilegnes mere end blot et superlativisk udtryk.

4.

Hvis man vil undgå de alt for generelle, ideologiske analogier, som kun er nyttige for forståelsen af teksten, men lidet vedkommende når det gælder det operative niveau i den litterære aktivitet, er det faktisk ikke overflødigt at studere - stadig i forsøget på at følge Rajnas anvisninger - fortællingens struktur eller "intrige" nærmere, og se om genkendelsen af "motivet" mon ikke tilfældigvis skulle kunne lede til andre analoge strukturer eller "intriger" i områder endog fjernt fra den samtidige og forudgående tradition. Udtrykket "tilfældigvis" er brugt, eftersom der ikke hermed er sagt noget om, at undersøgelsen nødvendigvis bør lande på positive resultater; Dante kan også

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

have "opfundet" sin fortællings struktur, uden at tage afsæt i forgængerne til en given genre, ligesom han kan være blevet inspireret af fortællinger, der kun kan rekonstrueres indirekte ved hjælp af materiale fra de få værker, som er blevet os overleveret. Hvordan det nu end forholder sig, er forudsætningen, at på dette felt er kompositionen eller kompositionsskemaet uafhængig af hovedpersonernes navne (i vidt omfang indbyrdes udskiftelige i henhold til transfert teknikken, der var særdeles almindelig i middelalderen) og af detaljernes art, så lad os først af alt uddrage de fundamentale komponenter (funktioner eller "dramatis personae") af begivenhedens "intrige", for så vidt det determinerer den inderste essens. For en fortælling er ikke kun en generel idé, men en kompleks organisme (undertiden også uafhængig af den generelle idé, man forudsætter underforstået i den) udstyret med en egen, indre dynamik, som søger at individuere og adskille den formelt (eller strukturelt) fra andre, også ideologisk beslægtede. Vores næste trin vil bestå i, ud fra det (historiske) materiale samlet i analysen af de enkelte kompositionsdele, at forsøge at bestemme hvilke fortællinger, der har procentuelt flest kompositionsdele til fælles med Odysseusfortællingen. Først på dette punkt kan vi gå i gang med en komparativ analyse af deres struktur eller "intriger" og rekonstruere det system eller kompositionsskema, hvor disse "intriger" er det vigtigste, for om ikke andet at få overblik over de processer, hvorved Dante har udviklet sin vidunderlige "opfindelse".

Som allerede bemærket af Propp defineres en bestemt "klasse" af fortællinger i det væsentlige som et komplekst system dannet af faste elementer eller "funktioner" i en fastlagt rækkefølge. Manglen på, eller tilføjes af, visse faste elementer i et større strukturelt kompleks påvirker ikke to eller flere "intrigers" eventuelle homogenitet. Det samme må siges om eventuelle minimale varianter i den rækkefølge, hvori de faste elementer fremtræder, skønt dette ikke gælder i vores tilfælde.

Nu kommer vi til sagen, så lad os give en - forhåbentlig nyttig - foreløbig definition af fortællingen for at sikre, at den placeres på den bedste måde i det motivkompleks, den er inspireret af. Definitionen kan samles med følgende ord: helten, eller hovedpersonen, beslutter i slutningen af en eventyrlig karriere at vove den ultimative undersøgelse, der vil få ham til at bryde de naturligt fastsatte grænser for menneskets muligheder; denne søgen bliver årsagen til hans død. "Motivet" er klart folkloristisk, som det fremgår af S. Thompsons Motif-Index, hvor det er katalogiseret under punkt H 1221.1. ("Old warrior longs for more adventure. Refuses to rest in old age").

"Intrigen" har forskellige personer ("dramatis personae") og en serie af delelementer eller narrative enheder (funktioner), der følger efter hinanden i en logisk orden baseret på temporal og kausal progression.

Personerne er: A) helten (protagonisten), B) heltens ledsagere eller ledsager (deuteragonisten), C) de fjendtlige kræfter (antagonisten).

Det sidste eventyr kan på sin side opdeles i fire funktioner:

I) Helten beslutter sig for at rejse ud på den farefulde undersøgelse (fjernelse).

II) Helten meddeler denne sin beslutning til ledsagerne i en tale, hvori han opregner de motiver, der driver ham til det høje foretagende (tale).

III) Helten og ledsagerne overskrider grænsen til det "ukendte land", der ud fra detaljerne i det følgende viser sig at være det land "hvorfra ingen vender levende tilbage", også velkendt i den folkloristiske tradition; cf. THOMPSON 1955-8, F 129.5: "Journey to the land of no return" (overtrædelse).

IV) Helten og hans ledsagere dør som følge af deres forvovne forehavende (straf).

5.

I fortællingen om Odysseus er A en eventyrer. I andre tilfælde er han en erobrere, som i historierne og romanen om Alexander, eller simpelthen en kriger, en ridder (kredsen af Arthurromanerne etc). A er ikke altid fulgt af B og kan også tage af sted alene; varianten er dog udeladt af Dante. Lancelot (A) i Ridderen af Kærren af Chrétien de Troyes efterlader ledsagerne (B) på den anden side af "sværdets bro" uden så meget som at forsøge at overtale dem til at følge i hans spor. Det lykkes derimod Odysseus og Alexander at overbevise dem. C er repræsenteret af forskellige væsener: af naturen, som i Quintus Curtius Rufus' Historier (IX iij 13): "licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit esse natura" [det vil være tilladt at sætte ud på det hav, som naturen har villet skulle være grænsen for menneskelige forehavender], eller (IX vj 22): "Dabo nobilitatem ignobilibus locis, aperiem cunctis gentibus terras, quas Natura longe submoverat" [jeg vil gøre obskure steder berømte, jeg vil åbne lande, som Naturen har skjult på fjerne steder, for alle folk], en natur

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

forvandlet til en guddom af Gautier de Châtillon (Alexandreis X), og derpå af Gud selv i Libro de Alexander (1934, v. 2329), eller som i Arthurromanerne, hvor modstanderne stadigvæk repræsenteres af uhyrer, syn, forskellige tabu etc. I fortællingen om Odysseus er C's identitet ikke helt klar: måske er det naturen, i form af en "turbo", måske Gud selv ("com'altrui piacque").

Den første funktion (I) er overordentlig vigtig. Beslutningen tages af Odysseus som slutpunkt for en lang række eventyr. Hans undersøgelse skal blive den sidste, i modsætning til det almindelige mønster i f.eks. Arthurromanerne. Derimod er det den samme løsning, som Gautier de Châtillon opfandt (?) i Alexandreis, og som forfatteren af Libro de Alexander tilegnede sig, mens Dantes eget "onrata impresa" (Inf. II 47) viser sig at få en lykkelig slutning.

Odysseus' bevæggrunde til at udføre forehavendet meddeles af ham selv i talen til ledsagerne (II) og er, i rækkefølge: 1) begæret efter en ren menneskelig bekræftelse ("virtude") og 2) tørsten efter at vide ("canoscenza"). De samme motiver genfindes i talrige romancer i forening med andre af samme type, såsom 3) søgen efter ære, 4) viljen til erobring, 5) begæret efter moralsk fuldkommenhed, 6) stræben efter en initierende oplevelse etc., etc.

Grænsen til det "ukendte land" (III) er i sangen om Odysseus repræsenteret af Gibraltarstrædet med Herkules'søjlerne. Herkules' søjler (de østlige) genfindes i kredsen af tekster om Alexander, inklusiv Pseudo-Kallisthenes' version og dets derivater (Alexanderromanen etc.), mens de er erstattet af ægte "metas" [grænsetegn] i Gautier de Châtillons Alexandreis. Et beslægtet kendetegn er også "la bosne de Galvoie" i Graalsromancen (v. 6602). En sådan grænse svarer til den foreskrevne norm i den folkløristiske tradition; cf. THOMPSON, 1955-8, F 151.1: "Perilous path to the other world" og H 1236: "Perilous path traversed on quest". Den byder faktisk på alle former for farer. I Komædien er den f.eks. overvåget af tre vilde bæster. Andetsteds har vi voldsomme vandstrømme, frygtelige at overvinde ved hjælp af broer spændt ud over det tomme (cf. THOMPSON, 1955-8, F 152: "Bridge to the other world") eller ligefrem søer eller have overvåget af uhyrer eller af giganter, som i Roman d'Alexandre, i Ridderen af Kærren (cf. endnu en gang THOMPSON, 1955-8, H 1236.2: "Quest over path guarded by dangerous animals"), etc. Odysseus' ocean er ét af disse steder, der er på højde med Dantes hinsidige (cf. Inf. XXVII 64-5 "Ma però che già mai di questo fondo Non tornò vivo alcun" [hvorfra ingen vender levende tilbage]). Allusionen er eksplicit i Purgatoriet:

Venimmo poi in sul lito deserto,
che mai non vide navicar sue acque
omo che di tornar sia poscia esperto
(I 130-32)

[Vi trådte ud på stranden, der lå øde
Og hvortil aldrig nogen kom ad havet
Og siden vendte hjem til hvor han kom fra]

og er derefter blevet henført til netop Odysseus af Boccaccio i Amorosa Visione, dér hvor helten siger

[...] per voler trapassò il segno
dal qual nessun poté mai in qua reddire
(ed. V. Branca, tekst A, XXVII 86-7)

[...] med vilje overskred han grænsetegnet
Hvorfra ingen nogensinde har kunnet vende tilbage]

Det er dog ikke Dantes opfindelse, for så vidt som dette hav allerede er defineret i den tredje forgrening af Roman d'Alexandre (den som er udvundet af Lambert le Tort de Châteauduns romance), hvor kong Poro forsøger at tale Alexander fra at passere Herkules' søjler (ed. E. C. Armstrong, III, v. 2337):

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo
viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

Li perieus est si grans ja n'en revenriés (v. 2351)
[Faren er så stor at I ikke mere vil komme tilbage]

Que puis n'i entra hom qu'il s'en furent torné (v. 3224)
[for der er aldrig kommet noget menneske ind, som det er lykkedes at vende tilbage]

Det samme bliver iøvrigt bekræftet i Mare Amorooso (ed. Contini, vv. 228-231):

infin ch'i' mi vedrei oltre quel braccio
che fie chiamato il braccio di Saufi [per tutta gente],
c'ha scritto in su la man: "Nimo ci passi",
per ciò che [di qua] mai non torna chi [di] là passa;

[indtil jeg så ud over den arm
der blev kaldt Saufis arm [af alle folk],
der har skrevet på hånden: "Ingen passerer herudover",
for den [herfra] vender aldrig tilbage som passerer forbi;]

mens Fazio degli Uberti i Dittamondo nøjes med mere generelle udtryk:

La voglia stringi e lascia dir chi vole,
se tu giungi a la stretta di Sibilia:
ché qual giù passa spesso se ne dole
(ed. G. Corsi, I vj 94-6)

[Lysten tvinger og lad enhver tale,
Hvis du når frem til Sibyllens stræde:
For den der passerer derover vil ofte komme til at sørge]

eller senere:

Galizia truovo al fine de la terra;
truovo la stretta, dove Ercules segna
che qual passa più là il cammin erra.
(I x 58-60)

[Jeg finder Galicien ved verdens ende;
Jeg finder det stræde hvor Herkules står som tegn
På at den passerer herudover, er på den gale vej.]

Lande hvorfra "ingen vender levende tilbage", forekommer også i de keltiske legender, som f.eks. Yspaddaden Penkawrs og Gwrnach Gawrs borge og øerne i Sone de Nansai og i Historia Meriadoci, og herfra til Arthurkredsen, hvor man blot kan huske på Goirres rige "don nus estranges ne retorne" [hvorfra ingen fremmed vender tilbage] i Ridderen af Kærren (ed. M. Roques, v. 641), "la bosne de Galvoie" (grænsen til Galvoie)

que chevaliers ne puet passer
qui jamais puisse retorner
(Graalsromancen, vv. 6603-4)

[som en ridder ikke kan passere uden aldrig mere at kunne komme tilbage]

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

kong Brandigans borg i Erec et Eneide, en "val sans retour", en "Forêt perdue", hvorfra ingen vender levende tilbage, i prosaudgaven af Lancelot (cf. LOT, 1954, pp. 315-6, 328 og 404), etc., etc. "Det ukendte land" er generelt et øde; i nogle tilfælde er det dog beboet af uhyrer eller andre vilde befolkninger. Den første variant, som er den Dante adopterer ("mondo senza gente", v. 117), genfindes i Roman d'Alexandre (tredje forgrening) omend med et tvetydigt udtryk:

ainc outre les ymages nen ot home vivant (III, v. 2358)
[aldrig var der et levende menneske på den anden side søjlerne]

og mest eksplicit i det største værk af Dantes mester, Brunetto Latini, i Livre dou Tresor, hvor man kan få følgende oplysninger om de lande, der ligger hinsides de østlige Herkulesøjler:

C'est li leus ou premierement Liber, et puis Ercules, et puis Semiramis, et puis Cire firent autel, por signe k' il avoient la terre conquise jusques la, et plus avant n'avoit point de gent. Par enki se torne la mers de Scite et celi de Caspe en occheaine (ed. F. J. Carmody, I 122, 15).

[Det er stedet hvor først Liber (Bacchus), så Herkules, Semiramis og Cirus lod opføre et alter for at markere at de havde erobret jorden indtil dette punkt, og at der ikke længere var nogen fra den anden side. På dette sted løber Skythernes hav og det Kaspiske Hav ud i oceanet]

Uhyrer af forskellig art befolker derimod de ukendte lande i Arthurromanerne, og ukendte folk, Antipoderne, befolker oceanet i Gautier de Châtillons Alexandreis og, som en refleks, i Libro de Alexandre. "Det ukendte lands" farefuldhed afhænger af indre faktorer, naturlige, og/eller eksistensen af et transcenderende forbud (et tabu), som det er reglen i den folkloristiske tradition; cf. THOMPSON, 1955-8, C 423.3: "Tabu: revealing experiences in other world".

Den fjerde og definitive funktion, heltens død (IV), findes også i talrige varianter. Dante antager den ekstreme løsning, som har nået ham indirekte via nogle obskure legender om Odysseus ("døden på havet"?), dvs. den med et skibbrud på heltens sidste rejse. Den løsning er ikke forskellig fra dem, man finder i visse fortællinger i Arthurkredsen, selvom den får et exceptionelt forløb hos Dante. Gautier de Châtillon lader derimod Alexander dø efter rejsen på oceanet som følge af en sammensværgelse til hans skade anstiftet af Natura, der er jaloux på makedonerens "gale" vovemod og især på hans intention om på en ny rejse at trænge igennem til "Antipodum recessus" [de afsides steder, hvor Antipoderne bor] hinsides oceanet.

6.

Resultatet af en første, hurtig undersøgelse af delelementerne i Odysseuslegenden i forhold til de andre beslægtede legender er, at intet, eller højest noget vagt lignende, genfindes i strukturen i fortællingen om Dantes hinsidige rejse, hvor A, i stedet for at føre, bliver ført, hvor ansvaret for rejsen er delegeret til B (Vergil + Beatrice), grænsen til det "ukendte land" er omgået og ikke direkte konfronteret, talen med opfordringen til at rejse holdes ikke af A, men af B (Vergil på Beatrices bøn) og især, som allerede bemærket af Contini 1970, p. 398, omend i en anden forbindelse, mangler de essentielle elementer fra romancens klima: "begivenhedens umotiverede uberegnelighed eller den deterministiske straf ved verificeringen, efter al håb er slukket". Temaet "Odysseus' rejse" - for så vidt den er "informeret", eller mere korrekt struktureret, på grundlag af de kompositionsdele, som vi har set - er altså en autonom organisme, der imidlertid er reguleret af love forskellige fra de, der determinerer fortællingen om Dantes rejse. Og da Odysseus' rejse bestemt ikke, som Dantes, er rettet mod de "dødes land" (THOMPSON, 1955-8, H 1250 "Quests to the other world"), står det stadig tilbage at vise, at den allerede givne fortolkning af "bjerget", det vil sige fortolkningen af bjerget som det jordiske paradys, ligeledes velkendt i den folkloristiske tradition (cf. THOMPSON, 1955-8, F 145: "Mountain at the borders of otherworld"), ikke for alvor medfører en slags begrænsning, det være sig i respekt for bogstavet.

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

Omvendt forekommer analogierne med kompositionsdelene i visse middelalderlige romancer at være mere talrige og systematiske; mest betydningsfulde synes de at være, som den har til fælles med Gautier de Châtillons Alexandreis, hvilket antallet af henvisninger viser. Betydningsfulde ikke blot i forhold til de to fortællingers struktur, men på grund af nogle verbale sammenfald, der på alle måder ville være besværlige at forklare som et produkt af tilfældet.

H. Christensen (1905, p.113) har allerede observeret at Gautier mht. Alexanders sidste eventyr er en dybtgående fornyer sammenlignet med kilderne, Quintus Curtius Rufus' *Historiae*. Mens Odysseus' rejse mod oceanet (cf. IX, i-ix) i Rufus' værk ikke har noget at gøre med årsagerne til hans død, som forfatteren giver en naturalistisk forklaring på, om jeg så må sige, forbinder Gautier den direkte og eksplicit med hans planer om at erobre oceanet og transformerer den natur, hvis love Alexander vil bryde, til en gudinde, der jaloux vogter over sine fortrinsrettigheder og er parat til at hævne sig på enhver, der vover at afsløre hendes hemmeligheder. Det er en bemærkelsesværdig nyhed, da der her for første gang indføres en forestilling om en straf affødt af en overskridelse af loven, en forestilling der ikke findes i historierne hos Quintus Curtius Rufus, Pseudo-Kallisthenes og derivater, men som måske allerede anticiperes i *Epistola Alexandri ad Aristotelem*, hvor der tales om forfærdelige uvejr, først med sne og så med ild, som soldaterne havde fortolket som en følge af gudernes hævn ("deorum ira"), irriterede over "quod homo Herculis Liberique vestigis transgredi conatus essem" (ed. B. Kuebler, pp. 208, 16-7) [at et menneske havde forsøgt at passere hinsides Herkules' søjler], og siden i den tredje forgrening af *Roman d'Alexandre*, lidt vagt, der hvor kong Poro advarer Alexander om "ce seroit pechie", [det vil være syndigt] (Alessandro di Parigi, ed. E.C. Armstrong, III 2341) at passere hinsides "bonnes Artu", dvs. Herkules' søjler.

7.

Hermed i kortfattethed plottet i den sidste episode af Alexandreis (der citeres fra P.L., CCIX vv. 4906 ff., bog IX og X, svarende til F.A.W. Mueldeners udgave, IX. bog, vv. 501 ff).

(I) I et sidste frygteligt slag er Alexander blevet alvorligt såret. Næppe er han blevet helbredt, før han vender tilbage til drømmene om at erobre verden, og han beslutter at føre krig direkte mod

repostis

Gentibus Oceani, et celeres inferre sarissas.

Perdomitoque sibi nascentis cardine Phoebi,

Quaerere nescitum Nili mortalibus ortum.

(IX 4909-12 = Muel. IX 504-07)

[Oceanets fjerne folk og angribe dem med de hurtige makedonske lanser. Og efter at have underlagt sig det sted, hvor solen fødes, opdage Nilens kilder, ukendte for mennesker].

Hans trofaste ledsagere, allerede trætte ("fatigati", IX 4916 = Muel. IX 511) af lange rejser, giver Crater opgaven at fortælle kongen om deres stadig mere livagtige bekymringer for hans helbred (lignende argumenter genfindes i den tale, som Lancelots to ledsagere retter til ham, idet de passerer sværdets bro). De konstaterer og priser Alexanders "virtus" (IX 4919 = Muel. IX 514) og "esuries mentis" [umættelige nysgerrighed], (IX 4920 = Muel. IX 515).

cui maximus iste

non satis est orbis

(IX 4920-21 = Muel. IX 515-16)

[for hvem ikke engang denne enorme verden er nok].

men klager sig ellers over hans stadige, forvovne og uforsigtige udfordring af skæbnen. De to egenskaber ved Alexander, som soldaterne priser, er ikke Gautiers opfindelser, de findes allerede i værker af Quintus Curtius Rufus, henholdsvis i *Hist.* IX ix 4, hvor makedoneren, i sin opfordring til ledsagerne om at rejse mod oceanet,

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo
viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

blandt andet observerer, at "jam nihil gloriae deesse, nihil obstare virtuti" [nu mangler intet ved æren, at intet står dyden i vejen], og i Hist.X i 16, der lægger emfasen på Alexanders videnstørst ("esuries mentis"), "rex cognoscendi plura cupidine accensus" [en konge tændt af begæret efter at kende alle ting]. Dog er det kun i Gautiers vers, at disse for første gang bliver tæt forenet og ydermere fremhævet ved at være placeret i exordium,

- Tua, regum maxime, virtus
- inquit - et esuries mentis [...]

[- Du den største af konger, din taperhed
- sagde han - og din sjælehunger [...]]

på samme måde som forløbet i Dantes tekst, selvom den syntaktiske sammenhæng er anderledes:

ma per seguir virtute e canoscenza (v. 120)
[men til at søge dyd og kløgt og kundskab]

(II) Alexander svarer med en tale (IX 4951-82 = Muel. IX 546-77), hvori han udvikler følgende begreber. Frem for alt takker han ledsagerne for deres omsorg og kærlighed; på den anden side - tilføjer han -

erga me nullum pietatis opus, vel amoris
pignus omisistis
(IX 4955-56 = Muel. IX 550-51)

[I har ikke forsømt at vise mig nogen form for pietet eller kærlighedsforpligtelse]

altså den "pietet" eller "kærlighed", som Odysseus forsømmer, men med grundlæggende samme formål, for så vidt de er henvendt til andre personer for at tilfredsstille hans eget brændende begær "a divenir del mondo esperto" [at blive kyndig om verden]. Dog - fortsætter Alexander - han har ikke til hensigt at give afkald på sine projekter. Han måler faktisk sin egen værdi som mand ud fra den ære, han ville kunne erobre med sine handlinger og ikke ud fra de år, som han skal leve. Kun "degeneres animi" eller et "pectus ignobile" (IX 4962 = Muel. IX 557) kan mene, at det højeste gode er at leve længe (en topos, den samme som vi finder udviklet hos Benvenuto da Imola angående Dantes Odysseus: "Videtur enim ex fictione ista velle concludere quod vir magnanimus, animosus, qualis fuit Ulixes, non parcit vite periculo vel labori, ut possit habere experientiam rerum et potius eligit vivere gloriose per paucum tempus quam diu ignominiose" [Dante synes at ville drage den konklusion af denne fortælling, at en storsindet og dristig mand som Odysseus ikke går af vejen for livsfarer og anstrengelser for at kunne erfare tingene, og at han foretrækker at leve kort men ærefyldt, snarere end et langt liv i ukendthed]). Han tæller ikke antallet af år, men af triumfer (dette findes allerede hos Rufus, IX vj 19): "ego me metior non aetatis spatio sed gloriae [...]. Verum ego, qui non annos meos, sed victorias numero, si munera Fortunae bene computo, diu vixi" [jeg måler mig ikke efter levetid men efter ære ...Jeg, der ikke tæller mine leveår, men mine sejre, har levet længe, at dømme efter Fortunas gaver], og nu - tilføjer han - efter erobringen af Orienten,

Proximus est mundi mihi finis, et absque deorum
Ut loquar invidia, nimis est angustus hic orbis
Et terrae tractus, domino non sufficit uni;
Quem tamen egressus, postquam hunc subjecero mundum,
En alium vobis aperire sequentibus orbem,
Jam mihi constitui; nihil insuperabile forti.
Antipodum penetrare sinus, aliamque videre
Naturam accelero,
(IX 4968-75 = Muel. IX 563-70)

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo
viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

[Jeg er allerede tæt på verdens ydergrænse, og hvis det er mig muligt at undgå - så at sige - gudernes misundelse, er denne verden og denne egn af jorden for snæver for mig, de er ikke nok for én herre; efter jeg har underlagt mig denne verden vil jeg gå videre ud over den, og jeg lover at åbne en ny verden for jer, der følger mig; det er ikke umuligt for den stærke. Jeg kan ikke vente med at trænge ind i Antipodernes hav og opdage en anden natur]

dette sidste udtryk genoptaget fra Rufus, Hist. IX vj 20: "Jamque haud procul absum fine mundi, quem egressus aliam Naturam, alium orbem aperire mihi statui" [Jeg er allerede ikke langt fra verdens grænser, som jeg har overskredet, og jeg har besluttet mig at opdage en ny Natur, en ny verden], mens "gudernes misundelse", som er et begreb, Gautier finder hos sin kilde Rufus Hist. IX ij 29: "Ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Herculem Liberumque Patrem, si invidia afuerit, aequabo" [I vil vel ikke knække sejrpalmen i mine hænder, der vil gøre mig til Herkules og Fader Libers ligemand, hvis jeg undgår gudernes misundelse], [man husker også "gudernes vrede" i Epistola], og som åbenlyst er identisk med begrebet om straf eller nemesis, allerede udviklet tidligere i X. bog. Hvis de nægter ham hjælp - fortsætter Alexander - vil han ikke af den grund mangle hjælpere. Med krigen vil han gøre ukendte folk berømte (cf. Rufus Hist. IX vj 22, op. cit) og alligevel - konkluderer han - frygter han ikke at dø i løbet af dette forehavende, hvis det skulle være skæbnens vilje. Talen (det er værd at bemærke at den middelalderlige kommentator af det uudgivne manuskript N. CXXXII (Digtet om Darius) fra Kapitelarkivet i Katedralen i Novara kalder Alexanders forslag for "beundringsværdigt") bevæger og begejstrer ledsagerne, der accepterer at følge ham,

ducat eos quocunque velit (IX 4984 = Muel. IX 579)
[hvorhen han vil føre dem]

Mens flåden bevæger sig mod oceanet (X 4996 ff = Muel. X I ff), stiger Natura - der er foruroliget og fornærmet over, at Alexander regner den kendte jord for lille og vil trænge igennem dens hemmeligheder og overskride de grænser ("metas" X 5020 = Muel. X 25), som hun har sat for mennesket (cf. Rufus Hist. IX iij 13: "qua subacta, licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit esse natura" [efter at have underlagt sig alle lande blev det ham givet at sejle ind på det hav, som naturen ville skulle være grænsen for det menneskelige]) - ned i underverdenen for at bede Leviathan om hjælp. Hun fremfører "communes hominumque deumque querelas" (X 5083 = Muel. X 88) [menneskenes og gudernes fælles klager] over Alexanders vovemod, han der, efter at have bøjlet Orienten under sig

nec eo contentus, Eoas
Vestigat latebras, et nunc vesanus in ipsum
Fulminat Oceanum, cujus si fata secundis
Vela regant ventis, caput indagare remotum
A mundo Nili, et paradysum cingere facta
Obsidione, parat, et ni tibi caveris, istud
Non sinet intactum chaos, antipodumque recessus,
Alteriusque volet naturae cernere solem
(X 5088-95 = Muel. X 93-100)

[han er ikke tilfreds med det, men undersøger Orientens hemmelige lande og truer i sin galskab selve Oceanet, og hvis skæbnen styrer hans sejl med gunstige vinde, forbereder han sig til at lede efter Nilens fjerne kilder og omringe paradiset med en belejring, og hvis du ikke passer på, vil han ikke engang lade dette kaos og Antipodernes fjerne lande være uberørte, og han ønsker at skue en anden naturs sol]

han vil altså erobre Oceanet, opdage Nilens kilder, belejre det jordiske paradys (motivet er udvundet af Alexandri iter ad Paradysum; og man husker Dantes "montagna bruna"), trænge ned i underverdenen og underlægge sig Antipoderne. Leviathan, der er bekymret over de nyheder, Natura har bragt ham, kalder underverdenens guder sammen, deriblandt Proditio, som tilbyder at forføre én af Alexanders ledsagere, der er hende meget hengiven,

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo
viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

Antipater, til at dræbe den forvovne erobrere.

(III) I mellemtiden har den sejrige Alexander pløjet Oceanets bølger, og efter hjemkomsten til Babylonien forbereder han nye bedrifter for også at erobre Vesten, Afrika, Karthago og derefter tage på vej mod Spanien, Gallien, Germanien og Italien

Hispanas, quibus Herculis esse columnas
Fama loquebatur, ultra discedere metas
(X 5169-70 = Muel. X 174-75)

[overskride Spaniens grænser, hvor rygter sagde, at Herkules' søjler var]

(også denne detalje er taget fra Rufus. Hist X i 17: "Ipse, animo infinita complexus, statuerat [...] cursum Gadis dirigere – ibi namque columnas Herculis esse fama vulgaverat –" [han selv, idet han spekulerede over uendelige ting, havde besluttet at styre imod Cadiz, hvor man sagde, at Herkules' søjler befandt sig]). Disse nye forslags forvovenhed inspirerer Gautier til nogle overvejelser over Alexanders fordringsfuldhed:

Quo tendit tua, Magne, fames? quis finis habendi?
Quaerendi quis finis erit? quae meta laborum?
Nil agis, o demens! licet omnia clauderis uno
Regna sub imperio, totumque subegeris orbem,
Semper egenus eris
(X 5186-90 = Muel. X 191-95)

[Hvad retter din berømmelse sig mod, oh store Alexander? Hvor er grænsen for dine erobringer? Hvor er grænsen for dit vidensbegær? Hvilken grænsestele for dine anstrengelser? Du opnår intet, du gale! Selvom det skulle lykkes dig at lægge alle kongedømmer under én magt, selvom du undertvang hele verden, vil du altid være fattig]

hvor han genoptager begrebet "tørst efter viden" og fremfor alt galskaben hos Alexander, her defineret "demens" [afsendig] som ovenfor (X 5089 = Muel. X 94), "vesanus" [forrykt], for så vidt som han vover, som det endnu engang er glosseret i Novara-manuskriptet (c.121 v) "ita se exponere tantis periculis" [således at udsætte for så store farer]. Nyheden om Alexanders intentioner udbredtes hurtigt, og det rædselsslagne Vesten overgiver sig uden kamp. Samtidig skynder kongen sig for at nå Babylonien, hvor han modtager den spontane hyldest fra folkene i Vest. Her holder han blandt andet den sidste tale til ledsagerne, hvor han opfordrer dem til et nyt forehavende:

Oro, quaeramus alio sub sole jacentes
Antipodum populos, ne gloria nostra relinquit
Vel virtus quid inexpectum, quo crescere possit,
Vel quo perpetui mereatur carminis odas.
(X 4309-12 = Muel. X 314-17)

[jeg beder jer, lad os opsøge Antipodernes folk, der lever under en anden sol, for at vores ære eller dyd skal lade noget være uforsøgt, hvorved den kan øges eller gøre sig fortjent til sange i en digtcyklus].

Heller ikke Alexander vil lade noget uprøvet, intet ikke-"sperimentato" [erfaret], ligesom Dante siger om Odysseus. Men tiden for Naturas hævn, over at han har vovet at pløje Oceanets bølger, kommer stadig nærmere.

(IV) Selvsamme nat dør nemlig makedoneren, forgiftet af Antipater, i uhyggelige forudannelser og undere af forskellig art. Der følger nogle generelle overvejelser over menneskenes fordringsfuldhed (X 5346 ff = Muel. X 352 ff) og forgængeligheden i dette livs goder (X 5472 ff = Muel. X 433 ff).

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

8.

Hvis vi nu undersøger det plot, som begivenhederne i forbindelse med episoden med Alexanders død danner, fra et strukturelt synspunkt, er det ikke vanskeligt at genkende - hvad der blandt andet fremgår af de forkortelser, der er sat over hvert enkelt afsnit - ikke alene nogle af funktionerne eller "kompositionsdelene" fra fortællingen om Odysseus, men også den samme rækkefølge, hvori de præsenteres. Den opmærksomme læser vil også bemærke den meget bemærkelsesværdige, eksegetiske interesse (eller heuristiske, hvorfor ikke?) for de talrige verbale sammenfald, som synes at bringe kritikken fra et "motivernes" tilbage til et "kildernes" plan, men på en mere tilsyneladende end virkelig måde, som vi skal få at se. Hvis vi et øjeblik opholder os ved strukturproblemet, er det et faktum, at, hvis de modifikationer, som Gautier indfører i Quintus Curtius Rufus' fortælling, sandsynligvis er et produkt af hans initiativ, så kan man ikke sige det samme om episodens komposition, der sikkert kommer fra en ældre litterær tradition, for så vidt som den træder ind i et bestemt modul, eller skema (pattern), karakteristisk for ikke så få andre fortællinger, inklusive den om Odysseus. Dette kan vi trygt gå ud fra, især hvis vi husker den enestående kongruens mellem "motivets" termer, som vi har beskrevet i begyndelsen af denne analyse, og den velkendte forbindelse "hybris-nemesis", der kendetegner ikke så få af de myter fra antikken, der er gået videre med modifikationer af forskellig art i den middelalderlige topik.

Men "motivets" generelle karakter må ikke få os til at glemme det specifikke i strukturen eller "plottet" i fortællingen. Da det er usandsynligt, at Dante skulle have opfundet en komplet struktur, der helt følger det traditionelle kompositionsskema (polygenesen udgør i dette tilfælde den mest byrdefulde hypotese og kan på forhånd afvises, om ikke andet så på grund af den praktiske umulighed i en strengt videnskabelig verificering), og især at han skulle have indført ikke så få figurative eller lingvistiske detaljer fra de fabler, der er knyttet til den, må man tro, at også han har brugt dette modul eller kompositoriske skema (pattern), idet han frit har fornyet på plottets niveau - og uden på forhånd at dømme om graden af den bevidsthed, som operationen er udført med, hvilket set fra læserens synspunkt er et problem af sekundær betydning. I denne henseende tjener de særlige forbindelser, som her er blevet etableret mellem Gautier og Dante, kun til - netop i kraft af de særlige analogier - at kaste mere lys over fortællingens kompositoriske dynamik, kort sagt belyse gennem hvilke processer og med hvilket materiale Dante er kommet frem til at få ideen til, eller bedre, at konstruere fortællingen om Odysseus' sidste rejse på en bestemt måde. Desuden er der i fortællingen om Dante noget mere, som man ikke finder i Alexandreis, og som placerer den både "før" og "efter" Gautiers digt; og som vi skal se ikke alene i henseende til de formelle strukturer, men også i henseende til typen af det anvendte vokabular.

At det er "før" Gautiers digt, antydes af en hentydning til Herkules' søjler, der dukker op hos Pseudo-Kallisthenes og derivater, hos Quintus Curtius Rufus, i Epistola, men ikke hos Gautier, der begrænser sig til at tale på en mere generel måde om "metas" (X 5020 = Muel. X 25), om grænser, som Naturen har sat for menneskelige muligheder. Naturligvis kan detaljen være kommet til senere fra den episode, hvor Gautier hentyder til Alexanders begær efter at overskride Herkules' søjler (X 5169-70 = Muel. X 174-75); men det drejer sig om de vestlige Herkules'søjler, som Alexander aldrig har kunnet nå, da han var blevet dræbt, som vi har set, endnu før han begav sig på rejse. At det er "efter" Gautiers digt, tyder derimod ikke så få kompositoriske og lingvistiske elementer på, meget lignende de der findes i én af de større derivater af Alexandreis, dvs. *El libro de Alexandre*, et værk, som Dante næsten med sikkerhed ikke har kendt. De i sandhed overraskende analogier mellem de to fortællinger bør dog ikke, som vi vil se, bekymre os, for så vidt som - og det har vi observeret mere end en gang - specifikke kompositoriske traditioner meget ofte fører topiske og leksikalske stereotyper med sig, som er karakteristisk for "motivet" uafhængig af enhver direkte afstammingskontakt mellem de plots, som hører ind under det. På den anden side, den helhed, som det er givet os på helt teoretisk vis at bringe frem af de elementer, der er attesteret på forskellig vis i sådanne fabler, kan måske tjene til at klargøre vores ideer om denne arvs modstandsdygtighed og litterære betydning; alligevel bør denne helhed ikke autorisere os til at lave hypoteser om eksistensen af en arketype, f.eks. en fabel om "det forbudte og/eller ukendte land" (for som vi har set, alternerer de to "meninger", og i nogle tilfælde får man det indtryk, at forfatteren selv har ladet spørgsmålet stå uafgjort hen), der hvor sådanne elementer allerede skulle være fundet i forening. Som det er blevet klart på dette område, der på så mange måder har affinitet til den komparative grammatik, kunne en sådan arketype - ligesom de ord, der har en asterisk foran sig i den indoeuropæiske lingvistik - i det højeste konstituere en empirisk formel for et mere bredt tyngdekraftsfelt, hvor det er meget sandsynligt, at ikke få af de kompositoriske dele eller de karakteristiske udtryk kan være kommet fra andre, endog fjerne, systemer.

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo
viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

9.

Plottet i episoden om Alexanders død i Libro er, bortset fra nogle få indskud, som dog ikke modificerer strukturen, identisk med det i modellen, Gautiers Alexandreis. Begrebet "dyd" er antydning til "buenas fasiendas e cauallerias" [kavaleriets modige bedrifter og arbejder] (2288, ed. R.S. Willis, jr.; teksten er dog manuskriptet P) og til "prodeza" (2292):

quj prodeza qujere afan deve prender
[den der søger bedrifter må gennemgå prøvelser]

Derimod er heltens "tørst efter viden" understreget med større insisteren og ved mere end en lejlighed, f.eks. hvor Alexanders eroblingsprojekter opregnes:

Asmava al buen ome attraversar la mar
que nunca pudo ome cabo fallar
buscar algunas gentes de otro semejar (2269)

[den modige herre tænkte på at krydse havet, for aldrig før kunne et menneske nå til dets ende, for at søge folk med andet udseende]

Saber el sol nace Njdo (=Nilo) e de do mana
el mar fuerca trahe (2270)

[vide hvor solen fødes og hvor Nilen kommer fra, hvor havet får sin styrke fra]

eller i Alexanders tale til sine ledsagere:

Quanto avemos visto antes nos lo sabemos
si al non anpendremos en balde nos vjujemos
por Dario e por Poro que vencido avemos
yo por esto non cuydo que grant cosa fisiemos (2290)

Enbionos por esto Dios en partidas
por descubrir las cosas que jassen sofondidas
cosas sabran por nos que non serian sabjdas
seran las nuestras nuevas en coronjcas metidas (2291)

[alt det vi har set, kendte vi til i forvejen; hvis vi ikke lærer andet, har vi levet forgæves. At vi har besejret Darius og Porus, anser jeg ikke for at være en stor sag.

Jeg fører os derfor ved Gud til andre regioner for at opdage de ting, som ligger begravede; ting som det vil være vores skyld ikke bliver kendte. De ting som vil blive fortalt om os, vil blive til krøniker]

eller endog hvor Naturas klager bliver gengivet:

Las cosas que eran secretas qujso el entender
que nunca ome bjuo las pudo saber
qujsolas Alixandra por furca conocer (2327)

[De ting, der var hemmelige, ville han søge, ting som aldrig noget levende menneske har kunnet vide noget om, dem ville Alexander naturligvis kende]

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo
viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

Bemærkelsesværdig er endelig opmærksomheden mod det begreb, der i kilden er udtrykt med verbet "experiri" som kilde, også brugt af Dante og her oversat med "ensayar":

que cosa es aquesta que qujeres ensayar (2274)
[hvad er det du vil prøve]

Pero tan fieras cosas sabes tu ensayar (2276)
[Men du kan prøve mange farlige ting]

Bortset fra disse detaljer, som er fælles for alle tre værker, støder vi på nogle mere specifikke sammenfald, som kun vedrører teksterne til Libro og Komedien. Først og fremmest billedet af opgivelsen af familiefølelsen til fordel for troskab mod et ideal, der anses for højerestående, gennem en eksklusiv, næsten absolut passion, eller i en særlig venskabs eller tilbedelses navn:

Gradesco esto mucho que agora dixestes,
[jeg sætter høj pris på det I nu siger]

svarer Alexander sine ledsagere, der ytrer bekymring for deres sikkerhed,

mas mucho mas gradesco lo que sienpre fesistes
los fijos e las mugeres por mj los aborrescistes
nunca lo que yo quis non lo contradixetes (2284)

Dexastes vuestras casas e vuestras heredades
pasados ha dies anos que comjgo lasrades
mucho vos he cansado e cansados andades (2285)

[men meget mere værdsætter jeg det, som I altid har gjort; børn og koner har I afvist på grund af mig, aldrig har I modsagt det, som jeg har bedt jer om.
I forlod jeres huse og jeres jordlodder, ti år er gået, hvor I har slidt sammen med mig; jeg har udmattet jer meget, og I går trætte].

Nu kan "fijos e las mugeres" ikke undgå at lede tankerne hen på Dantes "dolcezza di figlio" og "debito amore lo qual dovea Penelopé far lieta", også selvom konteksten ikke er fuldstændig identisk, og afkaldet på familiefølelse hos Dante er henført til helten selv. Andre sammenfald, denne gang af betydelig, eksegetisk vigtighed, finder vi i beskrivelsen af rejsen på det åbne hav, der mangler hos Gautier, men i Libro derimod (2299 ff) er udviklet med omhu i detaljerne om uvejret, der knuser Alexanders flåde, og især i den parallel, som forfatteren til Libro indstifter mellem Alexanders og Odysseus' to karrierer:

Vlixes en dies anos que andudo errado
non vjo mas peligros njn fue mas ensayado
pero quando fue fecho e todo delibrado
fallo commo caboso el rrey aventurado (2304)

[Odysseus der strejfedes om i ti år, mødte ikke flere farer eller blev mere plaget: men da den heldige konge blev færdig, og alt blev bragt til en ende, opnåede han den højeste perfektion]

Alexanders rejse har ikke været mindre eventyrlig end Odysseus', begge har rejst langt fra fædrelandet gennem ti år, men "den heldige konge" (det vil sige Alexander) har gennem sine prøvelser og anstrengelser opnået den højeste ære, nemlig opnåelsen af en grad af fuldkommenhed, der overgår alle andre mænd. Opmuntringen til

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo
viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

transfert er, som det ses, implicit i "sammenligningen", hvilket ikke udelukker, at skabelsen af fortællingen om Odysseus – hvad enten det er Dantes eller andres opfindelse - afhænger af mentale associationer, ikke ulig dem, som sammenligningen mellem de to helte har indgivet forfatteren til Libro.

10.

Man plejer at sige, at visse kritikeres fortolkning af episoden om Odysseus' sidste rejse, hvorefter protagonistens gestus skulle udtrykke en vilje til oprør mod den guddommelige orden, skulle afspejle senromantikken og dekadentismens smag og tendenser, og at Dantes beundring for helten derimod skulle være dikteret af ganske andre motiver. Man plejer også at hævde, at de allerede etablerede analogier mellem Odysseus og den klassisk-hedenske traditions store rebeller, Prometheus og den bibelske tradition, Lucifer og Adam, ikke er i overensstemmelse med tekstens bogstav og ikke engang med fortællingens generelle tone. "Den første fader - skriver f.eks. Barbi, 1941, p.110 - overtrådte et udtrykt forbud fra Skaberen; men den græske helt havde ikke nogen skyld, hvad angår hans sidste rejse; for de søjler, som Herkules havde rejst ved begge sider af strædet, kunne ikke betragtes som tegn på gudernes vilje". Men som vi har set, er "det ukendte land", hvorfra "ingen vender levende tilbage", ofte identisk med "det forbudte land", hvorpå der hviler et tabu, et transcenderende forbud. Brugen af adjektivet "folle" er i denne henseende særlig oplysende. I det omfang det bliver anvendt for at kvalificere Odysseus' rejse hensides Herkules' søjler og i prosaudgaven af Lancelot (1909, vol. I, p. 294, 19) om utroskab ("fole amor"; se endvidere kap.V, 2), er der i brugen af dette adjektiv underforstået en præcis sanktion fra den moralske orden. Som Forti (1965) så rigtigt siger det, har "folle" her betydningen "ubesindig, overdriven, forvoven, umådeholden" ("Follia, folle ardimento er altså storsindethedens overflyden i excès, det at udsætte sig for store, uovervindelige farer; noget der kommer af dyd, men ikke er dyd, fordi den fra middeelvejen slår over i excès"). Men dette udelukker ikke, at "umådeholdet" ikke normalt assimileres med handlinger, der er udtryk for skyldig overmod og opsætsighed, som f.eks. Orlandos afslag på at blæse i hornet for at bede om hjælp i Chanson de Roland. Denne fortolkning synes i øvrigt at blive bekræftet af en passage fra Libro, hvor Alexander bliver eksplicit sammenlignet med den, der skulle blive den største af helte i den europæiske dekadentisme i slutningen af 1900-tallet, netop Lucifer:

Las cosas que eran secretas qujso el entender
que nunca ome bjuo las pudo saber
qujsolas Alixandre por fuerca conocer
nunca mayor soberuja comjdio Lucifer (2327)

[de hemmelige ting, som et levende menneske aldrig kan vide noget om, ville han forstå. Dem ville Alexander naturligvis forstå; Lucifer overvejede ikke engang en sådan overmodighed]

Alexanders "soberuja", et begreb som forfatteren til Libro vender tilbage til mere end en gang (cf. 2324 og 2330), idet han blander det med begrebet om hans "fiera cobdicia" (2274) [vilde begær], kan ikke undgå at minde om Capaneus' "superbia", også selv den er mindre foragtelig. I øvrigt er det netop Alexanders "soberuja", der fremprovokerer Guds intervention, hans vrede og hans implicite tilslutning til Naturas dårlige humør:

Peso al criador que cria la Natura
ovo de Alixandre sana e grant rencura
dixo "A este lunatico que non cata mesura
yol tornare el goso todo en amargura (2339)

El sopo la soperbia de los peces judgar
la que en sy traxo non la sopo asmar
ome que tantos sabe judicios delibrar
por qual juisio dio por tal deue pasar" (2330)

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo
viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

[Det gjorde Skaberen ondt, han der skabte Natura, han følte vrede og ærgrelse mod Alexander. Han sagde: "Jeg vil vende al glæden til bitterhed for den galning, der ikke kender det rette mål.

Han kunne dømme fiskenes overmod; hans eget, som han havde inden i sig, kunne han ikke bedømme. Et menneske, der kan give så alvorlige domme, bør kunne stå for den samme dom, som han har givet"]

Alexander, der ifølge en anden legende opsamlet i Libro nåede oceanets dyb i en glasklokke, kunne afgive den rette dom over fiskenes vaner og erkende, at de ligesom menneskene var domineret af overgrebets ånd, af "overmod", netop han skulle blive straffet, fordi det ikke lykkedes ham at se med tilsvarende klarhed på sig selv, på sit eget "overmod" og "mangel på mådehold". Ligesom Gautiers Alexander er han "vesanus" eller "demens", og ligesom Odysseus' forehavende er "folle", ligeså gal ("lunatico") er også Alexander i Libro. Derfor vil Gud ikke modsætte sig hans tragiske skæbne, og han vil vende hans glæde til smerte og bitterhed:

yo! tornare el goso todo en amargura
[jeg vil vende al glæden til bitterhed]

ikke anderledes end Dantes Odysseus - dette er det mest usædvanlige verbale sammenfald - hvis glæde over at endelig have nået "det ukendte land"

tosto tornò in pianto
[men glæden blev til klage]

da der fra det "montagna bruna" [det mørke bjerg] rejste sig den "turbo" [hvirvelvind], som skulle forsegle det forunderlige forehavende på en så dramatisk måde. Udtrykket er en topos i middelalderlig litteratur (se f.eks. i Fatti di Cesare, "et in questa maniera sono loro allegrezz[e] tornat[e] in pianto", cit. i GSLI, CXXXVI, 1960, p. 271, n.1), og man genfinder den andetsteds i Komedien, selvom det er mere vagt udtrykt:

E qual è quei che volentieri acquista,
e giugne 'l tempo che perder lo face,
che , 'n tutt'i suoi pensier piange e s'attrista.
(Inf. I 55-57)

[Og ligesom den der gerne samler rigdom
Og gerne vil have mer – men straks han møder modgang,
blir alle tanker vendt mod sorg og klynken.]

og ligeså i Libro:

El goso fue tornado en boses et en planto (2648)
[glæden vendte sig til skrig og gråd]

Følgelig er det meget sandsynligt, at ligheden endnu engang skal henføres til arven af faste formler, billeder og stereotype udtryk, som regelmæssigt ledsager litterære "motiver" hinsides enhver præcis forbindelse mellem dens produkter.

11.

Hvis vi ønsker at danne os en idé om den måde, Dante har konstrueret sin fortælling, har vi altså ved slutningen af vores redegørelse (hvis det ikke er vores illusion) ganske præcise referencetermer, hvormed vi i selv de mest minutøse detaljer kan dømme om hans kompositoriske teknik, og på samme tid dømme om hans evne til at forny ved at beskære, tilføje eller blot modificere det foreliggende, er, som det traditionelle "skema" tilbød, uden derved

En oversættelse af D'Arco Silvio Avalles artikel: "L'Ultimo
viaggio di Ulisse" (1975) Af Hanne Roer

at gå imod genrens fundamentale love. Denne øvelse i litterær fænomenologi, som foreslås her, vil måske ikke være helt unyttig selv på den sande og egentlige læsnings plan. Sammenligningen med disse andre værker, hvor heterogene de end måtte være, kan faktisk ikke gøre andet end at sætte den inspiration og dette enestående og uengivelige, som kendetegner Dantes kunst, i relief. Som frem for alt er evnen til ekspressiv koncentration og den pietetsløse ligegyldighed over for de kulturelle forudsætninger, der er strukturelt irrelevante.

Man kan i denne forbindelse se på det resultat, der er opnået i de to mest beslægtede tekster, Alexandreis og Libro, og i Dante selv, på grundlag af det traditionelle kompositionsskema. Gautiers Alexander er en corneille'sk helt. Hans storhed, i praksis betroet til den sidste, altoverstrømmende mangfoldiggørelse af hans ambitioner og erobringsprojekter, er frugten af et kompromis med "ophobningens" love. Digtet er ved at slutte, og Gautier har ud fra sine forudsætninger følgelig følt sig tvunget til at føre sin plan om at repræsentere en helt ud over enhver menneskelig dimension helt til bunds. I Libro opløses kildens svulstighed i en mere minutøs beskrivende realisme, i en mere vågen fornemmelse for hans grænser i lyset af en moral, der må siges at være eksplicit kristen. Forfatterens encyklopædiske intention viser sig fra hans side gennem tilføjelsen af enkeltting og episoder fra andre "kilder", som giver værket dets karakter af en summa over klassisk lærdom i middelalderen.

Dantes valg, ud fra de data der var givet i traditionen, er derimod helt anderledes. Dette valg forudsætter, gennem en drastisk reduktion af fortællingen ned til dens essentielle termer, en simplificering af motivationerne og den næsten besættende insisteren på en "pensiero dominante" [en dominerende tanke] hos Odysseus (i den bedste tradition, f.eks. hos en Chrétien), hans velkendte, stærke og eksklusive passion for det "patetiske", dyrkelsen af sindsbevægelser og følelser: med andre ord, denne evne til lidelse og til deltagelse, som gør hans værk til et af de mest særlige produkter - sammen med ikke så få andre i den episke litteratur og romancerne, overvejende franske - af den nye civilisation, eller bedre, af en romansk sensibilitet opstået af den antikke verdens murbrokker.